

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XXIV

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERŪNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XXIV

İstanbul - 2004

TOPKAPI SARAYI'NDA KÂTIPLER CEMİYETİNİN
(CEMÂ'AT-İ KÂTİBÂN-I KÜTÜB) EĞİTİMLERİ VE
GÖREVLERİ

*Hilâl KAZAN**

Şüphesiz ki Osmanlı sanatına yön veren saraydaki sanat faaliyetleridir. Sarayın sanat üslubu saray dışındaki sanat faaliyetlerine her zaman örnek olmuştur. Dolayısıyla saray sanatı Osmanlı sanatının bel kemiğini oluşturmaktadır. Osmanlı sanatının dünya sanatları arasında önemli bir konumda olmasının en büyük etkeni, devletin sahip olduğu *ehl-i huref* teşkilatı vasıtasıyla sanatı ve sanatçıyı desteklemesi, himayesi altına almasıdır. Osmanlı sanatında önemli bir mevki ve ayrıcalıklı konuma sahip olan *ehl-i huref* teşkilatı hakkında ise şimdiye kadar yapılan çalışmalar sınırlıdır.¹ Bu çalışmada öncelikle *ehl-i huref* teşkilatı ve bunların kayıtlarının bulunduğu defterler hakkında bilgiler verilecek daha sonra bu teşkilat bünyesinde yer alan *Cemaat-i kâtibân-ı kütüb*'ün eğitimleri, ücretleri, meydana getirdikleri eserler ve 279 yıl boyunca bu teşkilatta çalışmış olan kâtiplerin isimlerinin, çalışma sürelerinin vs'nin yer aldığı liste yer alacaktır.

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilimdalı, Türk-İslam Sanatları Tarihi Bilimdalı Doktora öğrencisi.

¹ Rıfki Melül Meriç; *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I, Vesikalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (AÜİF), Ankara 1953; *Türk Cilt Sanatı Tarihi Araştırmaları I, Vesikalar*, AÜİF, Ankara, 1954; "Osmanlı Tababeti Tarihine Ait Vesikalar: Cerrahlar-Kehhaller"*Tarih Vesikaları*, Yeni Seri, I, 16, İstanbul, 1955, s. 27-113; "Osmanlı Tababeti Tarihine Ait Vesikalar: Cerrahlar-Kehhaller"*Tarih Vesikaları*, Yeni Seri, I, 17, İstanbul, s. 266- 293; İsmail Hakkı Uzunçarşılı; "Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref (San'atkârlar) Defterleri", *Belgeler* XI, 15, Ankara 1981-86, s. 23-79; Bilge Çetintürk, "İstanbul'da XVI. Asır Sonuna Kadar Hassa Halı San'atkârları", *Türk Sanatı Tarihi İncelemeleri*, İstanbul 1963, s. 715-731.

Ehl-i Hiref

Ehil, lügatte sâhib, mâlik, muktedir, becerikli, erbab; *hiref* ise “hurfet” kelimesinin çoğulu olup san’at, kesb u kâr yani geçinmek için ittihaz olunan iş, san’at manalarına gelmektedir.² Buna göre “*Ehl-i hiref*” san’at sahibi, sanatında becerikli ve muktedir olan sanatkar demektir ve bazı yerlerde “*Erbâb-ı hiref*” olarak da kullanılmıştır.³ Bu sanatkâr toplulukları bizzat saray için çalıştıklarından ve sarayın Bîrun halkından olmalarından dolayı *Ehl-i hiref-i Hâssa* olarak adlandırılmışlardır.⁴ Teşkilat mensupları aynı zamanda yeniçeri ocağına mensup birer asker olmaları sebebi ile bazen padişahla birlikte sefere çıkmışlar, kimi zaman Dersaadet’te kalıp Anadolu Beylerbeyi, Anadolu Defterdânı vs. ileri gelen devlet erkânı ile İstanbul muhafazasında bulunmuşlar ayrıca yabancı elçilerin karşılama törenleri ile İstanbul dışına tayin olan devlet erkânının uğurlama törenlerine katılmışlardır.⁵

Diğer taraftan Osmanlı Devleti’nde genel manada zenaatkâr olan bütün serbest meslek sahibi esnaf için de *ehl-i hiref* tabiri kullanılmaktadır.⁶ Çünkü, sanat ve hurfet Osmanlılarda birbirinden ayrı mefhumlar değillerdi. Sanat her şeyden evvel bir hurfet, hem de yüksek mahiyette bir hurfet olarak algılanıyordu.⁷ Bunlar buldukları yerlere göre, Ağakapısı kârhanesinde çalışan Yeniçeri Ehl-i hiref ve İstabl-ı Âmire/ Has Âhûr’da çalışan Ehl-i hiref diye isimlendirilmektedirler.

Saraydaki ehl-i hiref teşkilâtı, bünyesinde çeşitli san’at gruplarını barındırmıştır. Bu gruplar zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğramışlardır.

² Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul, 1978, s. 544; Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, İstanbul, 1978, s. 348.

³ M. Z. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, I, İstanbul, 1971, s. 509; Mine Esiner Özen, *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*, İstanbul, 1985, s. 18; A. Süheyl Ünver, *İstanbul Risaleleri 2*, (hazırlayan İsmail Kara), İstanbul, 1995, s. 348; Metin Sözen - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1994, s. 105

⁴ Mehmet İpşirli; “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu) IRCICA, I, İstanbul, 1994, s. 153-154, 448.

⁵ Bulgaristan Arşivi, Defter 90; Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, hazırlayan, Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (İÜEF), I, İstanbul 1989; s. 15, 621, 639, 815, 841.

⁶ Ahmet Kala, “*Esnaf*” *DİA*, XI, s. 423-430.

⁷ Heinrich Glück, “16-18. Yüzyıllarda Saray Sanatı ve Sanatçılarıyla Osmanlıların Avrupa Sanatları Bakımından Önemi”, *Belleten*, XXXII/127, Ankara 1968, s. 359.

Ya zamanın ihtiyacına göre yeni bölümler kurulmuş, veya aynı sebeple kimi gruplar teşkilâtten çıkarılmış ya da kaldırılmıştır. Dönem dönem bunların sıralamasında da bir takım değişiklikler de olmuştur. Ehl-i hıref teşkilâtının varlığı boyunca bu cemâ'at içinde yer alan san'atkar grupları şöyle tasnif edilebilir:

- Cemâ'at-i Âbâ-yı bâfân*: Âbâ dokuyanlar;
Cemâ'at-i Anberîne: Anber kokusu imal edenler,güzel kokucular;
Cemâ'at-i Buhûrcıyân: Sarayın güzel kokularını imal edenler,tütüleyenler;
Cemâ'at-i Câmeşûyân: Saray mensuplarının çamaşırlarını hazırlayanlar;
Cemâ'at-i Camgerân: Camcılar, vitraycılar;
Cemâ'at-i Cerrâhîn: Cerrahlar,tabibler;
Cemâ'at-i Çarağcıyân: Saray kandilcileri;
Cemâ'at-i Çilingerân: Çilingirler, kilitçiler;
Cemâ'at-i Debbâgîn: Saraya deri işleyenler;
Cemâ'at-i Destvâneî: Eldivenciler;
Cemâ'at-i Dimeşkiğerân: Şam işi demir kılıç vs. kakma yapanlar;
Cemâ'at-i Hakkâkân: Sert cisim üzerine resim, desen veya yazı kazıyanlar;
Cemâ'at-i Harrâtîn: Çıkrıkçılar,ağaçtan çıkrık ve buna benzer aletleri yapanlar;
Cemâ'at-i Kadife-bâfân: Kadife dokuyanlar;
Cemâ'at-i Kâliçe-bâfân: Halıcılar;
Cemâ'at-i Kârdgerân ma'a Sühangerân: Saray bıçakçıları ve eğecileri;
Cemâ'at-i Kâşigerân: Çiniciler;
Cemâ'at-i Kâtibân-ı Kütüb: Kitap yazarlar;
Cemâ'at-i Kazganyân: Saray için kazan, çaydanlık vs. metal eşya yapanlar;
Cemâ'at-i Kazzâzân (Gazzazân): İpek işleyen terziler;
Cemâ'at-i Keçeciyan: Keçe imal edenler;
Cemâ'at-i Kehhâlân: Saraydaki göz hekimleri
Cemâ'at-i Kemangerân: Yayıncılar;
Cemâ'at-i Kemhâ-bâfân: İpekli kumaş, kalın atlas gibi ipekli yerli döşemelik;
 kumaş dokuyanlar.;
Cemâ'at-i Kuftegerân: Altınla işleyen, altınla kakma yapan, altınla bezeyen;
Cemâ'at-i Kuştegerân: Marangozlar veya saray kayıklarını imal edenler;
Cemâ'at-i Külahdüzân: Beyaz keçeden ucu sivri külah yapanlar;

- Cemâ'at-i Mûzedüzân*: Saray çizmecileri;
Cemâ'at-i Mücellidân: Ciltçiler;
Cemâ'at-i Mürekkebcîyân: Mürekkep yapanlar;
Cemâ'at-i Müteferrika-i Ehl-i Hiref: Bütün bölüklerin birarada çalıştığı ve yeri geldiğinde diğer bölümlere eleman transfer eden bölüm;
Cemâ'at-i Na'lçeciyân: Ayakkabı ve çizmelerin altına daha dayanıklı olmasını; sağlayan demir parçalarını yapanlar;
Cemâ'at-i Nakkaşân: Müzehhipler, tasvirçiler, renkzenler, tarrahlar vs.;
Cemâ'at-i Nakş-ı bendân: Nakış işleyenler;
Cemâ'at-i Neccârân: Marangozlar;
Cemâ'at-i Niyamgerân: Kılıç, hançer, bıçak gibi kesici aletlere kın yapanlar;
Cemâ'at-i Pustindüzân: Kürkçüler;
Cemâ'at-i Sâ'atçıyân: Saatçiler;
Cemâ'at-i Saztırâşân: Hasircılar ve saz âleti yapanlar;
Cemâ'at-i Serrâcîn-i Rahta-i Enderûn: Saray atlarının koşumlarını yapanlar;
Cemâ'at-i Sikkekenân: Darphanede para ve madalya kalıbı yapanlar;
Cemâ'at-i Simkeşân: Altın ve gümüş tel çeken sanatkârlar;
Cemâ'at-i Siperdüzân: Kalkancılar;
Cemâ'at-i Sorguççıyân: Serpuşların ön kısmına takılan taşlı tüylü süsleri yapanlar; *Cemâ'at-i Şemşirgerân*: Kılıç yapan ustalar;
Cemâ'at-i Telâtinciyân: Parlak, kalın dana ve öküz derisi işleyenler;
Cemâ'at-i Tîrgerân: Saray mensuplarına ve yabancı hükümdarlara hediyeye edilecek okları yapanlar;
Cemâ'at-i Topçıyân-ı Âhen: Demir ve çelik top yapanlar;
Cemâ'at-i Tüfenkçiyân: Tüfekçiler;
Cemâ'at-i Zerdüzân: Altın, gümüş ve tel işleyenler, sırmacılar;
Cemâ'at-i Zergerân: Kuyumcular, halk dilinde savatçılar olarak da bilinirler;
Cemâ'at-i Zerkubân: Altın döven, altın tozu yapanlar;
Cemâ'at-i Zernişânîyân: Kılıç vs. üzerine kakma ve altınla işleme yapanlar;
Cemâ'at-i Zırhcıyân- Kundakçıyân: Zırh ve silahlara kundak yapanlar.⁸

⁸ Uzunçarşılı; "Ehl-i Hiref Defterleri", s. 23-76; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK., Ankara 1988, s. 463, 464; Bahattin Yaman, "18. Yüzyılın İkinci

Ehl-i hıref teşkilâtındaki bütün cemâ'atlere mensup olanların isimlerinin, yevmiyelerinin(günlük ücretlerinin) ve kendileriyle alakalı çeşitli kayıtların üzerlerine kaydedildiği maaş defterlerine *Ehl-i hıref defterleri* denmektedir. İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Bulgaristan'da Osmanlı Arşiv belgeleri arasında bulunan bu defterler teşkilat için ana kaynak teşkil etmektedir. Arşivlerde bulunan en eski tarihli Ehl-i hıref defteri H.932/M1526 yılına ait, en yenisi ise H.1211/M.1796 tarihlidir.

Cema'at-i Katiban-ı Kütüb (Katipler Grubu)

Teşkilattaki yeri: Ehl-i hıref defterleri, hattatların büyük alaka gördüğü Osmanlı Sarayındaki sanatçılarla ilgili en muteber kaynaklardan birini oluşturur. Çünkü onlar saray kütüphanesinin oluşmasını sağlayan oradaki dinî eserler başta olmak üzere yazılması/istinsah edilmesi gereken en nadide yazmaları istinsah eden sanatçılardır.

Mevcut kaynaklarda çeşitli sanatçılar arasında kâtiplerin isimlerine ilk kez Fatih Sultan Mehmed devrinde rastlanmaktadır. Onlar; Yesâr Ahmed kâtib, Bedreddîn kâtib, Yûsuf kâtib, Cemâl kâtibdir⁹. Ayrıca bir başka belgede aynı dönemle ilgili olarak Abdurrahim kâtib'in kaydında "Babası Acem'den gelip, Sultan Mehmed Han zamanında hâssa kâtiplerden olup..." diye yazılmıştır¹⁰. II. Bâyezid dönemine ait bir İn'âmât defter'inde ise "Seyyid Mehmed Bedahşî, 'an kâtibân-ı kütüb ki bâ-hatt-ı hod kitâb-ı Vedit âverd: 1) nakdiye, 3000; 2) cübbe, 'an murabba' bâ-çuka, sevb¹¹" kaydı bulunmaktadır. Buradaki kâtibân-

Yarısında Osmanlı Saray Ehl-i Hıref (Sanatkârlar) Teşkilâtı", *Rektör Prof. Dr. Hasan Gürbüz'e Armağan*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, Isparta 1996, s. 273-292; Süleyman Kırimtayf; *XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Saray Sanatı Teşkilâtı, İstanbul Teknik Üniversitesi (yayınlanmamış doktora tezi)*s. 13; Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1978; C. E. Arseven; *Sanat Ansiklopedisi*, I-V, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1983; Arif Etik, *Ferheng-i Fârisî*, İstanbul, 1968; Mehmet Zeki Pakalın; *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul, 1971.

⁹ Ahmet Refik (Altınay), "Fâtih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, IX, İstanbul, 1337, s. 6, 7, 9; ayrıca burada zikredilen rakkamlar defterlerde yer alan sanatkarların gündelik ücretlerini ifade etmektedir.

¹⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), D. 9306/2.

¹¹ Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, TTK., IX, Ankara 1979, s. 299, 335, 341, 362; Mustafa Açıkgöz, *II. Bâyezid Devri İn'âmât Defteri (Muharrem-Zi'l-hicce 910/ Haziran- Mayıs 1504-1505)*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. X.

ı kütüb tabiri böyle bir zümrenin saray teşkilâtı içinde varlığına işaret etmektedir.

Günümüze ulaşabilen en erken tarihli (H.932/ M.1526) Ehl-i hıref Defterleri'nde, kâtipler, Cemâ'at-i Müteferrika içinde görülmektedir¹². Ancak 952 / 1545 senesine âit olan Ehl-i hıref defterinde¹³ defterin en başında Cemâ'at-i Kâtibân-ı Kütüb ibâresi ile karşılaşılmaktadır. Bu "kitap istinsah eden yazıcılar ya da hattâtlar zümresi" mânâsına gelmektedir. Dolayısıyla buradaki kâtipleri, Osmanlı Devleti bürokrasisinde yer alan diğer kâtiplerden ayırmak gerekir. Muhtemelen kitâbet sanatının ehemmiyetine binâen, kâtibân-ı kütüb ehl-i hıref zümresinin en önemli sanatçı grubu olarak defterlerin en başında yer almış ve bu durum mevcut defterlerin en geç tarihli sine kadar böylece devam etmiştir.

Belgelerdeki verilere göre kâtibân-ı kütüb cemaatine mensup kâtiplerin sayısı XVI. asırda 4'den başlamaktadır. Aynı asrın sonunda ise sayıyı 61'e varmaktadır. XVII. asrın ortalarında yani IV. Murad zamanında kâtiplerin sayısı 67'ye kadar yükselmiş ancak bu durum uzun süre devam etmemiştir. H.1082/M.1671 yılında bütün teşkilat içerisindeki sanatçıların sayılarıyla beraber kâtiplerin sayılarında da büyük oranında bir düşüş söz konusudur. Bu durumun çeşitli sebepleri olabilir. Muhtemelen bunlardan biri, belli süreçte devşirme ve içöğlan toplanmasında meydana gelen gevşemeden dolayı bu müesseselerde yaşanan yeni düzenlemeler olabileceği gibi¹⁴, Osmanlı Devleti'nin iktisâdî ve mâlî sıkıntılarında dolayı teşkilâtta gereğinden fazla san'atkârın istihdam edilmesinden kaynaklanan bir fazlalığın, çok büyük mâlî yük getirmesi de olabilir¹⁵. Bunun neticesinde bazı bölükler kaldırılmış, kâtipler beş kişi kalmış, bu tarihten sonra ise artık herhangi bir artış söz konusu olmamış ve nihayet XVIII. asırda kâtiplerin sayısı 2 ile 3 kişi arasında değişerek devam etmiştir.

Cemâ'at-i kâtibân-ı kütüb'ü diğer Ehl-i hıref zümrelerinden ayıran en önemli özelliklerden biri ise, diğer cema'âtlere tesâdüf ettiğimiz *cema'atin başkanı olan ser(nakkaş), ser(mücellid)* veya diğer *kethüda, serbölük, seroda-i*

12 TSMA, D. 9306/2, D. 9706/5; Uzunçarşılı, "Ehl-i hıref defterleri", s. 24, 64.

13 TSMA, D. 9706/4.

14 Bulgaristan Arşivleri (BLG. AR.), D. 136; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 307.

15 Filiz Çağman, "Ehl-i Hıref", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, III, İstanbul, 1994, s. 145.

evvel, seroda-i sâni vs. gibi hiyerarşik ünvanların bu çalışmanın konusu olan Cema'ât-i kâtibân-ı kütüb'de bulunmamasıdır. Kıdem mehârete ve çalışma süresinin uzunluğuna göredir. Bir başka özellik ise diğer san'at guruplarında bulunan şakirdleri bir defter dışında¹⁶ kâtipler için hiç kullanılmamasıdır. Bu sebeple kâtipler cemâ'at içinde hep usta mesâbesinde kabul edilmişlerdir, denilebilir.

Eğitimi ve İşe Alınmaları: Aynı zamanda asker olan Ehl-i hıref teşkilâtı da yeniçerilerden meydana gelmiştir. Bu nedenle, kitabet mesleğine de diğer birimlerde olduğu gibi yaşları sekiz ile yirmi arasında değişen *pençik ve devşirme*¹⁷ oğlanlardan san'ata kâbiliyetli olanlar seçilerek alınırdı. Bu gençler Topkapı Sarayı'ndan başka genellikle Gelibolu Sarayı, Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve Saray-ı Atîk diye tâbir olunan Bâyezid'deki saraylarda *Gilmân-ı Ace-miyân*¹⁸ adı altında, ocağa alınıp yetiştirilirdi. Devşirildikten sonra öncelikle Türk ailelerin yanına verilip Türkçe'yi ve Türk örfünü öğrenen bu gençler seçilerek Saray'a gönderilirdi¹⁹. XVII. yüzyıl ortalarından itibaren devşirme usulü bozulduktan sonra bütün yeniçeri teşkilâtında olduğu gibi, Ehl-i hıref teşkilâtına da Türk ailelerinden ve yakın çevreden girenler olmuştur²⁰. Burada devrine göre temel eğitim olan okuma-yazma, din ilimleri ve Arapça- Farsça'yı öncelikle öğrenirdi²¹. Kâtipler ise, san'at eğitimlerinden başka; diğer san'at gruplarından ayrı olarak kitap istinsah etmek görevleri nedeniyle ve aynı zamanda herhangi bir yanlışlık da yapmamaları için bu derslerin dışında edebiyâta ait *meânî, beyan, bedî'i* ve ansiklopedik bilgiyi içeren *coğrafya, astronomi, matematik* vs. eğitimi alıyorlardı²². Bu eğitimlerine paralel olarak san'at eğitimlerini de usta-çırak an'anesine göre alırlardı. Teşkilâtın kurulma amaçla-

16 TSMA, D. 9706/4.

17 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 300-316; ve *Osmanlı Devleti Teşkilâtından, Kapıkulu Ocakları*, I, TTK., Ankara 1984, s. 14.

18 BOA, Maliyeden Müdevver (MM) 16452, 16490.

19 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 309.

20 "Mehmed Ahmed Eyyûbî 7" TSMA., D. 9613/7; "Ömer İbrahim İstanbul 17. 5" BGL. AR., D. 128; "Mustafa Süleyman Bolu 2" BLG. AR., D. 136; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s. 153.

21 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 309.

22 Mehmet İpşirli, "Osmanlı'da İdarî Geleneğin Teşekkülü ve Tatbikâtı" XV. ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler, İstanbul, 1999, s. 111; Christine Woodhead, "From Scribe to Litterature: The Career of a Sixteenth-Century Ottoman Kâtib" *Bulletin, British Society for Middle Eastern Studies*, Volume9, no:1, Manchester, 1982, pp. 59, 61.

rından biri de konularında uzmanlaşmış bir grubun yetiştirilmesi olduğundan²³, daha iyi yetiştirilmeleri için gerektiğinde saray dışındaki hocalara da gönderilirdi²⁴.

Ehl-i hıref zümresine girecek olan san'atkâr adayları, öncelikle aynı teşkilattaki kadroda açık meydana gelince, şayet kendileri de kâbiliyetli ise, ibtidâ tabir olunan şâkirtlikle işe başlarlardı²⁵. Ve buna dair kendilerine bir ibtidâ tezkeresi verilirdi²⁶. Ehliyetlerini isbat edenler, bazan doğrudan mâhir oldukları san'atın cemâ'atine katılırlardı²⁷.

İşe alımlarda üstad çocuklarına öncelik tanınırdı²⁸. Bir kısmı da san'ata yatkın olmaları sebebiyle Ehl-i hıref teşkilâtında mevcut, *Müteferrika-i ehl-i hıref cema'atine* yerleştirilirler, orada kâbiliyetlerine uygun bir veya birkaç san'at dalında maharet kazanırlardı²⁹. Bu *müteferrika cema'atindeki* san'atkârların tamamının cema'âtlere geçmesi kesin değildi. Şayet bir zümreye geçerse, deftere kaydedildikten sonra hem geldikleri cemâ'atte hem de cemâ'at-i müteferrikadaki isimlerinin üzerine derkenar olarak kayıt düşülürdü³⁰.

23 Önder Küçükerman, "Ehl-i Hıref Topkapı Sarayı'ndaki Ustalar" *Antiques Tombak*, Kasım-Aralık 1994, s. 36.

24 TSMA, D. 9306/2 no'lu belge " Kâsım Kâtib oniki akçe : Sultan Bâyezid Han tâbe serâhû saraydan çıkarub Kâtib Şeyh-zâde'ye hat ta'lîmi için verilmiş pençik kul"; TSMA d. 10011, 1b-2a tarihsiz belge: "Üstâdlarda san'atta olup ulûfesüz olan oğlanlar bunlardır ki zikr olunur. Yazıcılarda olan bunlardır:

Gazanfer Macar,	şâkird-i kâtib
Hasan Çerkes,	şâkird-i kâtib
Hemdem Bosna,	şâkird-i kâtib
Ca'fer Bosna,	şâkird-i kâtib
Mehmed,	şâkird-i kâtib
Piyâle Bosna,	şâkird-i kâtib

Ulûfe alurda sâbıkan verilen defterde mukayyedlerdir. Genç yaşlılar olmanın tefrik olundular

Cemâ'at-i küttâb

Yûsuf kâtib-i şâkird

Mustafa kâtib-i şâkird

25 BOA, Kâmil Kepeci tasnifi (KK). Ruûs Def. 239, s. 19, 138, 148, 183, 198.

26 BOA, İbnül Emin (İE), Saray Mesâlihi 3147.

27 BOA, KK, Ruûs Def. 250, s. 18; KK, Ruûs Def. 242, s. 296; İE, Saray Mesâlihi 1398.

28 BOA, Mühimme Defteri (MHM. Def.) 2, s. 74, hkm. 671; TSMA. D. 9612; BOA. KK. Ruûs Def. 253, s. 81; BOA. KK. Ruûs Def. 244, s. 54.

29 R. M. Meriç, " *Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları*", Ankara 1953, s. VII.

30 BOA, MM 6270, 7444, 6137, 6292, 6137, 5723, 6270.

Ehl-i hıref cemâ'atı, saray hiyerarşisinde hazinedârbaşıya bağılı idi³¹. Bu sebepten dolayı vazifeleri ile alâkalı bütün muameleleri, hazinedârbaşı vasıtasıyla olurdu. Gerekli konuları hazinedarbaşı mektup veya bir tezkere ile arz ediyor, mevzu görüşülüp tasdik olunduktan sonra işleme konuluyordu. Bu konu hakkında gerek Ehl-i hıref defterleri derkenarlarında, gerekse Ru'ûs defterlerinde pekçok kayıt mevcuttur. Hazinedarbaşidan başka Ehl-i hıref'in resmî işlerinde reisülküttâb da müdâhil olup bu hususdaki tezkiresi nazar-ı dikkate alınır³²:

Saray teşkilâtındaki sistem bu şekilde işlediğı gibi, zaman zaman saray dışından da san'atkârlar teşkilâta ilhak edilirdi³³. Ayrıca gelenek olarak san'at anlayışı yüksek hükümdârlar yeni fethettikleri coğrafyalardan-bilhassa Herat, Horasan, Semerkand, Âzerbaycan, İran'dan- meşhûr san'atkârları yüksek ücret mukâbilinde dâvet ederek onların kendi san'at anlayışlarını ve üsluplarını ortaya koymalarına fırsat verirlerdi³⁴.

San'atkârların işten ayrılmaları umumiyetle ölümlerdir. O zaman isimlerin üzerine *müteveffâ* diye keşide çekilir ve ölenin yeni bir kâtiplerle doldurulurdu³⁵. Bunun yanı sıra verimsiz ve kâbiliyetsiz olan kâtib, ya başka san'ata gönderilir veya işine son verilir³⁶. Kendine tebliğ edilen hüküm ayrıca defterde de isminin üzerine kaydedilirdi³⁷.

Ücretlendirilmeleri: Osmanlı Devleti Maliye Kalemi'nde Piyâde Mukâbelesine bağılı olan Ehl-i hıref'in aldığı ücretlere *mevâcib* denir. Buna *ulûfe* de denilmektedir³⁸. Ulûfe tâbiri bazı defterlerde ve arzlarda çoğunlukla kullanılmışsa da umûmî olarak resmi defterlerde *mevâcib* tâbiri tercih edilmiş-

31 Uzunçarşılı, "Sarayı Teşkilât", s. 316.

32 BOA, MM, 5723; BLG. AR, D114.

33 TSMA, D. 9706/4; BOA, KK. Ruûs Deft. 244, s. 111; BOA, KK. Ruûs Deft. 238, s. 257.

34 Muhiddîn SERİN, "Şeyh Hamdullah. ", İstanbul 1992, s. 13, 14, 16; Ali Haydar BAYAT, "Osmanlı El Sanatlarının Gelişmesinde Ehl-i Hıref'in Rolü ve Kimliği ", *El Sanatları Dergisi*, sy. 1, Konya 1997, s. 53-63; TSMA, D. 9306/2; BOA, KK. Ruûs Deft 239, s. 129.

35 BOA, İE, Sarayı Mesalihi, 638.

36 BOA, İE, Sarayı Mesalihi, 1690; BLG. AR. D. 12; BOA, MM, 9615, 7257, 7443, 7238, 6137.

37 BOA, MM, 3733.

38 Pakalın, II, s. 495; BOA, KK.. Ruûs Defterleri; BOA, İE, Sarayı Mesâlihi 369, 638, 1690, 3147, TSMA; D. 10011, D. 10030.

tir³⁹. Mevâcibler hicrî takvimin ayları dörde bölünerek üç ayda bir verilmekteydi. Çalışma günü üzerinden hesaplanan üç aylık ücret; 88 gün üzerinden ödeniyordu⁴⁰. Böyle üç ayda bir maaş verme geleneği Bizanslılar da dahil olmak üzere Osmanlılar'dan önceki diğer Türk devletlerinde de vardı⁴¹. Bu ödeme için de hicrî her ayın ilk veya son bir veya birkaç harfi alınarak, şifre isimler tertip edilmiştir⁴².

Diğer taraftan bu üç aylık dönemlerin her birine de *kıst* denilmekteydi. Dolayısıyla san'atkârlar bir sene de *dört kıst mevâcib* alırlardı. Gündelik mânâsına gelen *yevmiyelerde*, rakam net olarak bildirilmemekle berâber genellikle *ibtidâ ulûfesi* olarak kayıtlarda geçen bir miktardan başlamaktaydı. Ücret artışlarına belgelerde *terakkî* adı verilmektedir. Bu artışta bir üst sınır da söz konusu olmazdı. Zaman içerisinde çeşitli sebeplere bağlı olarak ücretlere yapılan zamlar mevcut kayıtların ışığı altında şöylece tasnif edilebilir:

1- En yaygın olanı genel teâmüle uygun olarak padişahların tahta çıkışları olan *cülûs-ı humâyunlar* dolayısıyladır⁴³.

2- Yaygın olan bir diğer terakkî şekli de Cemâ'at veya teşkilât içerisinde vefat eden bir san'atkârın yevmiyesinin çalışkan, işinde dürüst, faydalı olan mensuplara hakedişlerine göre dağıtılmasıdır. Kimlerin terakkî alması gerektiği hazinebaşısı tarafından diğer mevzularda olduğu gibi, bu konuda da arz edilirdi. Bu zam, aynı san'at koluna mensup olanlar arasında dağıtıldığı gibi, diğer branşların mensuplarına da dağıtılabilirdi. Bu tür muamelat kayıtları Ruûs defterlerine de yazılmıştır. Vefât eden san'atkarın isminin üzerine vefat kaydı düşüldükten sonra yevmiyenin dağıtım şekli de yazılır, aynı şekilde kendisine zam yapılan san'atkârın isminin üstüne de kimden ne kadar zam aldığı belirtilirdi⁴⁴.

³⁹ BOA, MM 204, 6299, 5723, 6292, 3733; KK 7225, 7226, 7235; TSMA, D. 9706/5, D. 486, D. 487, D. 489.

⁴⁰ Fekete, L., *Die Siyâqat-Schrift, in der Türkischen Finanzverwaltung*, Akadémiai Kiado, Gärden I, Budapest 1955, s. 94.

⁴¹ Fekete, s. 94; Uzunçarşılı, "Kapıkulu Ocakları", s. 411

⁴² Buna göre; MASAR: Muharrem, Safer, Rabîulevvel; RECEC: Rabîulâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir; REŞEN : Receb, Şa'bân, Ramazan; LEZEZ: Şevvâl, Zilkâde ve Zilhicce'yi ifade etmektedir.

⁴³ *Selânikî Tarihi*, s. 51, 438; BOA. MM. 7257.

⁴⁴ BOA. KK. Ruûs Def. 244, s. 40, 137; BLG. AR. D. 98, 96, 92; BOA. MM. 6137, 5723, 7225.

3- San'atkârların terakkî almalarının önemli sebeplerinden biri de ortaya koydukları san'at eserleri, istinsah ettikleri/yazdıkları kitaplardır. Bu konuda en önemli kayıtlar, Saray Şehnâmecisi Seyyid Lokman'ın yazdığı Şehnâme, Surnâme, Hünernâme vs'den dolayı Ruûs Defterlerindeki kayıtlarda görülmektedir. Eserlerin hazırlanmasında görevli san'atkârlar, bu çalışmanın muhtelif merhalelerinde ortaya koydukları ustalıklardan dolayı çeşitli terakkîler almışlardır. Vazifeli nakkaş, müzehhip, tasvirici, mücellid, vassaleci ve renkzen ile birlikte kitabların istinsahında görevli hâssa kâtibân-ı kütüb mensupları da bu terakkîlerden yararlanmışlardır⁴⁵.

4- Yukarıda zikredilenlerden başka iyi hallerinden veya çalışkanlıklarından dolayı herhangi bir sebep olmaksızın da sanatkârlara terakkîler verilmiştir⁴⁶. Osmanlı Devlet'inde mevcut olan tımar sisteminden san'atkârlar da yararlanmaktaydılar. Bu kayıtlar hem *Mevâcib defterlerinde*, hem de *Ruûs defterlerinde* vardır⁴⁷.

San'atkârlar ücretlerini kendileri aldığı zaman defterlere *be-hod*, *be-dest* veya *'an hizane be-hod* şeklinde derkenar düşülür⁴⁸, kendilerine de üzerlerinde hak ettikleri dönem maaşlarının tutarı yazılı olan bir pusula verilirdi⁴⁹. Ücretlerini başka kişiler vasıtasıyla da alabiliyorlardı. Bu şekilde ücret dağıtımları defterlerde çok fazla çeşitlilik arz etmektedir⁵⁰.

Yayınlanmış olan Osmanlı Devleti bütçelerinde, Ehl-i hıref san'atkârlarının sayısı ile beraber onlara ödenen meblâğlar da yer almaktadır. Yayınlanan bütçeler içinde en erken tarihli H.930-931 / M.1524-1525 yılına âit olanıdır⁵¹. Devletin giderleri 126 581 347 akçedir. Bunlardan Ehl-i hıref'in maaşları toplamı 1 412 916 akçe olup, gene aynı bütçedeki kayda göre bir yıl önce 1 398 988 akçe ödenmiştir. H.933-934 / M.1547-1548 mâlî yılına âit olan

45 BOA. KK. Ruûs Deft 238, s. 297; Ruûs 250, s. 33, 37; Ruûs 252, s. 23, 24; Ruûs 239, s. 243; Ruûs 242, s. 1.

46 BOA. KK. Ruûs Deft 257, s. 107; Ruûs 259, s. 75; Ruûs 114, s. 48, 97, 144.

47 BOA. MM. 7238; BOA. KK. Ruûs Deft 239, s. 90.

48 BOA, MM, 7444, 3697, 6137.

49 BOA, Ali Emîrî (AE), Ahmed I, 484, Halil Mehmed'in maaş makbuzu.

50 BOA, MM 6270, 7444, 3697, 7181, 7443, 6137, 6299, 4586.

51 Halil Sahillioğlu, "1524-1525 Osmanlı Bütçesi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (İÜİFM)*, 41, 1-4, İstanbul, 1982-1983, s. 415-452.

bütçedeki kayda göre⁵², Cemâ'at-i ehl-i hıref'e 1 422 726 akçe, maaşları tutarı olarak verilmiştir. Yayınlanan diğer bir bütçe yirmi yıl sonraya âittir. H.954-955 / M.1547-1548 yılları harcamalarını gösteren bu bütçede cemâ'ate 2 653 874 akçe ödenmiştir. Aynı bütçedeki kayda göre bir yıl önce cemâ'atin bütçedeki payı 1 995 758 akçedir⁵³. H.974-975/ M.1566-1567 senesine ait bütçe kanunnâmesinde ise 647 kişiden müteşekkil Ehl-i hıref teşkilâtına senede 19 yük ve 77 088 akçe ödendiğini görüyoruz⁵⁴. Yayınlanan bir başka bütçe yaklaşık bir asır sonrasına âittir. H.1070-1071/M. 1660-1661 ile H.1079-1080 / M. 1669-1670 bütçelerinin mukayeseli olarak yayınlandığı makalede⁵⁵ Ehl-i hıref maaşları yekûnu H.1070 yılı için 1 368 032 akçe; H. 1079 yılı için 1 228 732 akçe olarak gösterilmektedir. En geç tarihli yayınlanan bir diğer bütçe H.1104/ M. 1692 mâlî yılına âittir⁵⁶. Bu bütçede Ehl-i hıref'in maaşları tutarı 337 716 akçedir.

H.1018/ M.1609 senesinde yazılan *Vazîfe-horân* kitabında Ehl-i hıref'in 947 kişi olduğu, bunların günlük yevmiyelerinin 8 146 akçe tuttuğu, üç ayda 722 558 akçe aldıkları, bir yılda ise kendilerine 28 yük 90 232 akçe meblağın ödendiği belirtilmektedir⁵⁷. Arşiv belgeleri arasında ise hem bu konuda en geç tarihli Mevâcib icmal kaydı hem de Ehl-i hıref hakkında en son bilgi veren kaynak H.1234/ M.1818 yılının *Masar* dönemine ait maaş kayıtlarıdır⁵⁸. Buna göre 229 kişiye 1112 kuruş ödenmiştir. Yalnız burada, bu kadar geniş zaman dilimine yayılan devrede hem teşkilât içindeki eleman sayısının artışı ve azalışı; hem de Osmanlı para biriminin değerinde zaman içerisinde yapılan çeşitli değişiklikler dikkate alınmalıdır.

52 Ö. L. Barkan, "H. 933-934 (1527-1528) Mâlî Yılına Âid Bütçe Örneği", *İÜİFM*, 15, 1-4, İstanbul, 1953-1954, s. 251- 329.

53 Barkan, "H. 954-955 (1547-1548) Mâlî Yılına Âid Bir Osmanlı Bütçesi", *İÜİFM*, 19, 1-4, İstanbul, 1960, s. 219-276.

54 Ahmet Akgündüz, "*Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*", 7, İstanbul, 1994, s. 393.

55 Barkan, "1070-1071 (1660-1661) Tarihli Osmanlı Bütçesi ve Bir Mukâyese", *İÜİFM*, 17, 1-4, İstanbul 1955- 1956, s. 225-303.

56 Ahmed Tabakoğlu, *1680-1750 Osmanlı Mâlî Tarihi*, (yayınlanmamış doktora tezi), İÜİF, İstanbul, 1981.

57 Akgündüz, *Kanunnâmeler* 9, İstanbul, 1996, s. 96.

58 BOA. Bab-ı Defter-i Piyade Mukâbelesi (D. PYM) 35656.

Kâtibân-ı Kütüb'ün Yazdığı Eserler

Matbaanın İslâm dünyasında kullanılmasına kadar hattatlar İslâm medeniyetinin gelişmesinde önemli görev üstlenmişlerdir. Onlar, başta mukaddes kitap olmak üzere, dînî ve felsefî, ilmî ve edebî her türlü kitabı büyük bir özenle istinsah ederek İslâm medeniyetinin yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Meşhur olsunlar veya olmasınlar, mütemadiyen onların yazdıkları/istinsah ettikleri kitaplar sayesinde, yeni yeni âlimler, filozoflar, bilim adamları, astronomlar, hükümdarlar daha donanımlı daha bilgili ve daha mükemmel olarak yetişmişlerdir. Diğer yandan onların sürekli kitap istinsah etmeleri, hat san'atının tekâmülünü de sağlamıştır. Ahmed Karahisarî'nin Hasan Çelebi'nin, Şeyh Hamdullah'ın ve damadı Şükrullah Halife ve torunu Derviş Mehmed'in, Abdullah Kırîmî'nin bünyesinde istihdam edildiği zümrenin; hat san'atını zirveye doğru taşıması doğaldır. Bu sebeptir ki hat san'atının gelişmesinde, İslâm medeniyetinin kütüphânelerini oluşturan saray nakkaşhânelerinin müstensihlerinin oynadığı önemli rolü de unutmamak gerekir.

Yazılıp hazırlanması istenen eserler arasında dini ve felsefî, ilmi ve edebî metinler ile insanın yaratılışından başlayıp aktüel olaylara kadar uzanan tarihî kitaplar bulunuyordu⁵⁹. Bu eserlerin hazırlanmasında resmen görev alacak san'atkârlar hazinedarbaşı tarafından seçilirdi. Eğer eser te'lîf olacaksa müellif iyice tahkik edilir daha önce yazdıkları sarayın üst yönetimi tarafından tedkik edilirdi⁶⁰. Sadece istinsah edilecek kitaplar için ise görevlendirme doğrudan hazinedarbaşı tarafından yapılırdı. Mevcut belgelerde hazırlanmaları takip edilebilen eserler sınırlıdır, ve umûmiyetle klasik dönem olarak adlandırılan I. Süleyman ve III. Murad arasındaki devreye aittir⁶¹. Ancak bunlar dahi Topkapı Sarayı Kütüphânesi başta olmak üzere, diğer kütüphanelerde mevcut yazma eserlerin büyük bir titizlikle meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bunca ihtimam neticesinde san'atkârlar meydana getirdikleri bu nadide eserlerin el emeğini de fazlasıyla almışlardır denilebilir. Arşivlerde vesikaları bulunan eserlerin bir kısmı şunlardır:

59 Esin Atıl, "Osmanlı Sanat ve Mimârîsi" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II, İstanbul, 1998, s. 463.

60 Zeren Tanındı, "Mimar Sinan Çağında Türk Kitap Sanatının Ünlü Ustaları", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri* Ankara 1996, s. 141.

61 Atıl, aynı yer

1-Kânûnî Sultan Süleymân döneminde inşâ' edilen Süleymâniye Câmî-i şerîfi için câmî daha inşâat halindeyken Cemâ'at-i kâtibân-ı kütüb'e, Kur'ân-ı Kerîmler siparişi verilerek istinsah ettirilmiştir⁶².

2- Hazırlanmasına ve masraflarına dair belgesi olan bir diğer önemli eser de tamamlanması uzun yıllar alan Ahmed Karahisarî tarafından yazılan muhteşem Kur'ân-ı Kerîmdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Hırka-i Saadet kitapları arasında 5 numarada kayıtlıdır⁶³.

3- Saray san'atkârları tarafından meydana getirilen ve yazılması uzun yıllar süren diğer bir grup eser de *Şehnâmeler*'dir. Osmanlı Devleti'nde şehnâme yazdırma geleneği Fâtih Sultan Mehmed zamanında başlamaktadır⁶⁴. Kânûnî döneminin *Şehnâmecisi* Fethullah Ârif Çelebi'dir⁶⁵, daha sonra da bu göreve Şirvanlı Eflâtun atanmıştır. II. Selim ve III. Murad dönemlerinde ise *Şehnâmecisi* Seyyid Lokman'dır. O *Zübdetü't-Tevârîh*, *Şehnâme*, *Hünernâme*, *Sûrnâme*, *Nesebnâme* ve *Tomâr-ı Hümayun* gibi önemli eserleri te'lif etmiştir. Seyyid Lokman'ın saray için eser te'lifâtına H.977/ M.1569 yılında başladığı kendi ifâdesinde bulunmaktadır⁶⁶. Onun *Şehnâmecilik* vazifesi H.1004/ M.1595 tarihine kadar devam etmiştir. Aynı yılın sonunda *Şehnâmecilik* görevi Ta'likî-zâde Subhî Mehmed Efendi'ye tevdi' edilmiştir⁶⁷. Daha sonraki yıllarda da Kâtip Hasan Hükmî Efendi *şehnâmecisi* olmuştur⁶⁸. Telifi uzun yıllar alan yukarda adı geçen eserlerin hazırlık ve meydana getirilme safhalarındaki gelişmeler arşiv belgelerinde geniş yer almaktadır⁶⁹.

62 TSMA, D. 9601; Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX, 13, Ankara 1979, s. 69, 70.

63 TSMA, D. 9628; Meriç, *Türk Nakış Sanatı*, s. 66-68.

64 Ahmet Refik (Altınay), "Osmanlı Âlimleri ve San'atkârları", İstanbul, 1997, s. 60.

65 Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmecisi Lokman", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İÜEF, Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1991, s. 41; Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX, 13, Ankara 1979, s. 69.

66 Çağman, "Şahnâme-i Selim Han ve Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, İstanbul, 1972-1973, s. 415.

67 Kütükoğlu, s. 47.

68 Ahmet Refik, s. 66.

69 BOA, MHM 33, S. 189, hüküm (hkm) 380; BOA, KK. Ruûs Def. 225, s. 321; Ruûs, 229, s. 22; Ruûs 230, s. 106, 168, 319; MHM, 37, s. 32, hkm 336, s. 91, hkm 1038; Ruûs 238, s. 297; MHM 45, s. 326, hkm 3922; Ruûs 239, s. 138, 243, 305, 390; Ruûs 242, s. 1, 2, 308; Ruûs 250, s. 33, 37; Ruûs 252, s. 23, 24; Ruûs 253, s. 35.

4- Saray sanatçılarının vücûda getirdiğini gene belgeler vasıtasıyla tespit edilen bir diğer nadide eser de Sultan III. Murad döneminde yazılan Mustafa b. Yûsuf Ömer ed-Darîr'e ait *Siyer-i Nebî*'dir. Altı cild olan eser bol minyatür-lüdür. Eser bitip padişah'a takdim edildikten sonra, hazırlanmasında emeği geçenlere ücretleri ödenmiş, in'âmlarda bulunulmuştur⁷⁰.

5- Sarayda hazırlanan kitaplara ait bir başka örnek de I. Mahmûd döneminde yazılan *Müneccimbaşı Tarihi*'dir. Bu kitabın hazırlanma safhaları ve yapılan masraflarla ilgili bilgiler I. Mahmûd'a ait harc-ı hassa defterinden öğrenilmektedir⁷¹.

6- Sarayda görevli san'atkârların kitap istinsah etmenin dışında çeşitli vasıtalarla saraya gelip zaman içerisinde fazla kullanımdan dolayı yıpranan ve harap olan kitapları da, tamir ederler, silinmiş yazıları yeniden yazarlar ve bozulan tezhipleri de yenilerlerdi. Meselâ H.745/ M.1344-45 yılında Abdullah Sayrafî tarafından istinsah edilen bir Kur'an-ı Kerîm H.964/ M. 1556-57 senesinde Saray'da tamir edilmiş, tezhibleri Kara Mehmed Çelebi tarafından yapılan Mushafı sermücellid Mehmed Çelebi yenilemiş ve Hasan Çelebi de hatları üzerindeki kaybolan yerleri taklid ederek tamamlamıştır⁷².

7- Cemâ'at-i kâtibân-ı kütüb'e mensup kâtipler/müstensihler-hattatlar'ın vazifeleri sadece kitap istinsah etmekle sınırlı değildi. Mevcut verilerin ışığında onların diğer cemâ'atlerin mensupları gibi saray dışında da ancak saraya bağlı olarak mimârî tezyinatta da görev aldıklarını göstermektedir. Nitekim Süleymâniye Câmî yazılarının Ahmed Karahisârî tarafından yazıldığı mâlumdur. 19 numaralı Mühimme Defterindeki bir kayıta da Edirne Selimiye Câmî yazılarının yazılması için hattat Hasan Çelebi'nin görevlendirildiği belirtilmektedir⁷³. Bir başka kayıta ise Kâtibân-ı kütüb zümresine alınan sanatkarın câmî yazılarını uygulamada usta olduğu kaydı vardır⁷⁴.

Bu eserlerden başka sayısız eser sarayda padişahların özel atölyelerinde kendilerinin ve diğer saray mensuplarının istekleri doğrultusunda özgün ve özel tasarımlar olarak en üst düzeydeki sanatkarlar eliyle meydana getirilmiştir. Bu

70 TSMA, E. 12292; Meriç, *Nakış Sanatı*, s. 58.

71 TSMA, D. 78.

72 Zeren Tanındı, "13-14. Yüzyılda Yazılmış Kur'anların Kânûnî Döneminde Yenilenmesi", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-I*, İstanbul, 1986, s. 144.

73 BOA, MHM19, s. 21, hkm 59; s. 294, hkm 594.

74 BOA, KK., Ruûs Def. 238, s. 257.

orijinal eserler bir kimlik taşıyıcı özelliğe sahiptirler. Başta Topkapı Sarayı Kütüphanesi olmak üzere bir çok özel kütüphane için nadide eserler istinsah etmişlerdir. H.932/M.1525 ilâ H.1211/M.1796 yılları arasındaki zaman dilimine ait 143 *Ehl-i huref Defteri*'nden araştırmaya açık olan 82 tanesi üzerinde yapılan bu çalışmada defterlerde kayıtlı olan *Cemâ'at-i Kâtibân-ı Kütüb* 'te yer alan müstensihler/hattatlar ise şunlardır:

No	Adı	Çalıştığı Sene (Hicri-Milâdî)	Menşei	Ücret (Akçe)	Vefat Tarihi
1.	Abdî Hasan	997-1001 / 1588-1592		10-20	
2.	Abdî Şakirt	1014 / 1605		3	
3.	Abdulkerim Veli	1048-1051 / 1638-1641		2	
4.	Abdullah Kırımî	997 / 1588	Kırım	10-17.5	
5.	Abdullah Mehmed	1057-1078 / 1647-1667		3-7	
6.	Abdullatif veled-i Ali Halife	1070-1082 / 1659-1671		2	
7.	Abdullatif nam	1033-1048 / 1623-1638		10	24 Ra. 1049
8.	Abdulvâhid Tebrizi	952- 974 / 1545-1566	Tebriz	11-12	
9.	Abdulvehhâb Abbas	1056-1067 / 1646-1656		4	
10.	Abdurrahim b. Abdullah	952 / 1545		12	
11.	Abdurrahim kâtib	932 / 1525	Acem	10.5	
12.	Abdurrahman	1000 / 1591		5	
13.	Abdurrahman Bâlî	997-1005 / 1588-1596		4-7.5	
14.	Abdurrahman Mehmed 1 ⁷⁵	1051-1072 / 1641-1661		8-14	
15.	Abdurrahman Mehmed 2	1054-1057 / 1644-1647		4	
16.	Abdurrahman Mustafa	1078-1082 / 1667-1671		5-7	
17.	Abdurrahman nam	1027-1029 / 1617-1619		4.5-10	
18.	Abdurrahman yevm	1030-1045 / 1620-1635		5-24.5	1045 Masar

75 Zaman içinde aynı ismi taşıyan kâtipler birbiri ile karıştırılmasın diye numaralandırılma tercih edilmiştir.

19.	Abdurrahman yevm (Abdurrezzâk)	1001-1005 / 1592-1596		5-8	
20.	Abdurrahman Yûsuf	1064-1082 / 1653-1671		10-14	
21.	Abdûlbâkî Hasan	1067-1082 / 1656-1671		2-4	
22.	Abdûlbâkî Mehmed	1022-1030 / 1613-1620		10-16	
23.	Abdülkâdir Abdurrahman	1041 / 1631		25	
24.	Abdülkâdir nam	1082-1097 / 1671-1685		10.5	29 L. 1097
25.	Abdülkerim yevm	1001 / 1592		5-6	
26.	Abdülvâhid kâtib	932 / 1526	Tebriz	-	
27.	Ahmed	974 / 1566		6	
28.	Ahmed Ali	1014 / 1605		35	
29.	Ahmed (Müstakîm) ⁷⁶ Mehmed	1051-1057 / 1641-1647		10-12	19 L. 1057
30.	Ahmed Abdullah 1	1005-1045 / 1596-1635		13-29	
31.	Ahmed Abdullah 2	1066-1079 / 1655-1668		3.5	5 Ra. 80
32.	Ahmed Ali	1000-1005 / 1591-1596		12.5-29.5	
33.	Ahmed Ali İstanbul	1079-1082 / 1668-1671	İstanbul	7	
34.	Ahmed biraderiş 1	974-1005 / 1566-1596		6-8.5	
35.	Ahmed biraderiş 2	974 / 1566		6	
36.	Ahmed birâder-i Derviş	965 / 1557		4	
37.	Ahmed Hasan 1	997-1022 / 1588-1613		2	
38.	Ahmed Hasan 2	1005-1028 / 1596-1618		10.5	
39.	Ahmed Hasan 3	1082-1097 / 1671-1685		22	
40.	Ahmed Hasan 4	1028-1036 / 1618-1626		3-5	
41.	Ahmed Hasan 5	1045-1082 / 1635-1671		10-20	
42.	Ahmed Hasan 6	1078-1082 / 1667-1671		8-12	
43.	Ahmed Hızır (Cafer)	1014-1029 / 1605-1619		3-4	20 M. 30
44.	Ahmed Hüseyin	1070-1082 / 1659-1671		2	
45.	Ahmed Karahisârî	952 / 1545	Karahisâr	14	

⁷⁶ Kâtiplerin isimleri yıllar içerisinde belki defterleri tutan kâtip hatasından, belki de kâtipleri birbirinden ayırt etmek için kendilerine verilen lakaplar dolayısıyla defterlerdeki yerleri sabit kalarak değişikliğe uğramaktadır.

46.	Ahmed Mehmed 1	997-1005 / 1588-1596		22-35.5	
47.	Ahmed Mehmed 2	1015-1016 / 1606-1607		2	
48.	Ahmed Mehmed 3	1005 / 1596		5.5	
49.	Ahmed Mehmed 4	1036-1048 / 1626-1638		5-10	
50.	Ahmed Mehmed 5	1078-1082 / 1667-1671		3-9	
51.	Ahmed Mehmed	1082 / 1671	İstanbul	2	
52.	Ahmed Muharrem	1014-1036 / 1605-1626		15-17	
53.	Ahmed Murad (Fuâd)	1051-1060 / 1641-1650		5.5-7.5	
54.	Ahmed Mustafa 1	1022-1025 / 1613-1616		6	
55.	Ahmed Mustafa 2	1110-1127 / 1698-1715		14	
56.	Ahmed Mustafa 3	1082 / 1671		8	
57.	Ahmed Mustafa 4	1078-1082 / 1667-1671		7.5	
58.	Ahmed Müstakîm	1033-1041 / 1623-1631		3.5-17	
59.	Ahmed nam 1	1048-1051 / 1638-1641		10	
60.	Ahmed nam 2	1066-1079 / 1655-1668		3	3 R. 80
61.	Ahmed nam 3	1078-1082 / 1667-1671		4	
62.	Ahmed Ömer Şehri	1171-1206 / 1757-1791	Şehri	8-12	4 L. 1210
63.	Ahmed yevm 1	997 / 1588		10	
64.	Ahmed yevm 2	1000-1001 / 1591-1592		2-3.5	
65.	Ahmed yevm 3	1005 / 1596		9	
66.	Ahmed yevm (Mehmed)	1001 / 1592		4.5	
67.	Ahmed Yûsuf	974 / 1566		12.5	
68.	Ali Abdullah	1000-1042 / 1591-1632		5-20	
69.	Ali Abdullah	1025 / 1616		20	
70.	Ali Abdülkâdir	1033-1042 / 1623-1632		8	
71.	Ali Ahmed Halife	1056-1079 / 1646-1668		13-14	26 M. 80
72.	Ali b. Hüsam	965 / 1557		2.5	
73.	Ali birâdereş	952 / 1545		1.5	
74.	Ali Hasan	1064-1082 / 1653-1671		4-6	
75.	Ali Hüsam	997-1000 / 1588-1591		6.5	
76.	Ali Hüseyin	1045-1082 / 1635-1671		9	

77.	Ali nam	1078-1082 / 1667-1671		2	
78.	Ali Şaban	1082 / 1671		2	
79.	Ali şâkird	1000-1016 / 1591-1607		3 - 4	
80.	Ali veled-i Mustafa	1112-1127 / 1700-1715		5-14.5	16 Ca. 1128
81.	Behzâd Abdullah	1033-1045 / 1623-1635		7-12	
82.	Cafer Abdullah	997-1001 / 1588-1592		3- 6.5	
83.	Cafer Bosna	1005 / 1596	Bosna	5	
84.	Derviş Ahmed	1033-1036 / 1623-1626		12-13	
85.	Derviş Âbâdî	1005-1030 / 1596-1620	Abâd	25-31	
86.	Derviş Mehmed İvaz	974 / 1566		6	
87.	Derviş Mehmed Mustafa Şeyhzâde	965 / 1557		19	
88.	Derviş Mehmed	952 / 1545	Selânik	15	
89.	Derviş nam	1033-1056 / 1623-1646		5.5-7	2 Ş. 1056
90.	Ebû Bekir (fi) yevm 1	1005-1030 / 1596-1620		6-10	
91.	Ebû Bekir Nasûh	1001-1005 / 1592-1596		4-6	
92.	Ebû Bekir yevm 2	1033-1036 / 1623-1626		11-12	
93.	Ebu's-suûd	1001 / 1592		7	
94.	El-hac Mehmed Üsküdarî	1134-1155 / 1721-1742	Üsküdar	17-30	
95.	Esed Mehmed Nursî b. Abdurrahman	1211 / 1796		12	
96.	Eyub Mehmed	1041 / 1631		25	
97.	Eyub Mehmed (Bâkî) (Ârif)	1039-1066 / 1629-1655		8-10	
98.	Ferâmuz Abdullah	997-1005 / 1588-1596		7-10	
99.	Ferhad Abdullah	997 / 1588		5	997 Masar
100.	Ferhâd Bosna	952 / 1545	Bosna	4	
101.	Fethi Lütfü	997/1588		2	
102.	Gazanfer Abdullah	1035-1045 / 1625-1635		3.5 - 16.5	
103.	Hacı Ali Halife	1082-1097 / 1671-1685		15 - 33	
104.	Hacı Mehmed b. Melek Ahmed	952-965 / 1545-1557		28	

105.	Hacı Ömer	1015-1033 / 1606-1623		3-14	
106.	Halil Abdullah Çerkes	1064-1079 / 1653-1668	Çerkes	5-5.5	
107.	Halil Mehmed	1005 / 1596		17.5	
108.	Halil Mehmed (Çavuş)	1000-1022 / 1591-1613		18-31	
109.	Halil Şaban	1078-1079 / 1667-1668		2	
110.	Hamza birâder-i Derviş	965 / 1557		3.5	
111.	Hasan Ali	1079-1082 / 1668-1671		2	
112.	Hasan Yûsuf Eyyûbî	1033 / 1623	Eyüp	8	
113.	Hasan Abdullah	1033-1042 / 1623-1632		9	
114.	Hasan Âdil	1082 / 1671		2	
115.	Hasan Ahmed	1027-1033 / 1617-1623		2-3	
116.	Hasan Ali Bosna	1033-1042 / 1623-1632	Bosna	5-6	
117.	Hasan Ali veled-i katib	1035-1042 / 1625-1632		5	
118.	Hasan gulâm-ı Karahisâri	965-974 / 1557-1566		13-17	
119.	Hasan İbrahim	1025-1029 / 1616-1619		30-41	
120.	Hasan İbrahim Paşa	952 / 1545		6	
121.	Hasan Mahmûd	1005-1027 / 1596-1617		3-7	
122.	Hasan Mehmed 1	997-1001 / 1588-1592		5.5-8	
123.	Hasan Mehmed 2	1033-1042 / 1623-1632		4-5	
124.	Hasan Mehmed 3	1039-1041 / 1629-1631		21	
125.	Hasan Mehmed 4	1064-1082 / 1653-1671		2	
126.	Hasan Mehmed 5	1035 / 1625		12-13	
127.	Hasan Murad	1022-1030 / 1613-1620		22-35	
128.	Hasan Mustafa	1067-1082 / 1656-1671		2	
129.	Hasan nam	1030-1067 / 1620-1656		6-40	
130.	Hasan Selanik	1078-1082 / 1667-1671	Selanik	2	
131.	Hasan yevm 1	1027-1029 / 1617-1619		6	
132.	Hasan yevm 2	1025 / 1616		10	
133.	Hasan Yûsuf	1033-1070 / 1623-1659		8-14	10 R. 1071
134.	Hasan Yûsuf Eyyûbî	1035-1056 / 1625-1646	Eyüp	11-20	24 Ş. 1056
135.	Haydar Gürcü (Saîd)	1022-1030 / 1613-1620	Gürcü	5-43	

136.	Haydar kâtib	1001-1005 / 1592-1596		3-12	
137.	Haydar Sinan	997-1001 / 1588-1592		13-14	
138.	Hidayet kâtib	1025-1030 / 1616-1620		5.5-15	
139.	Hüseyin nam	1082-1123 / 1671-1711		20	
140.	Hürrem Sâlih Çelebi	952 / 1545		4.5	
141.	Hüseyin Hasan	1033 / 1623		7.5	
142.	Hüseyin Rihzen	997-1042 / 1588-1632		9.5- 28	
143.	Hüseyin (Ahmed) Mehmed	1040-1045 / 1630-1035		9.5-13.5	
144.	Hüseyin Abdî (Abdullah)	1054-1079 / 1644-1668		23-28	Reşen 1079
145.	Hüseyin Abdullah 1	1000 / 1591		2	
146.	Hüseyin Abdullah 2	1001-1016 / 1592-1607		2-3	
147.	Hüseyin Abdullah 3	1027-1061 / 1617-1651		3-9	
148.	Hüseyin Abdullah 4	1033-1067 / 1623-1656		3-8	10 R. 1068
149.	Hüseyin Ahmed	1027-1039 / 1618-1629		2-9.5	
150.	Hüseyin Ahmed Eyyübî	1079-1097 / 1668-1685	Eyüp	28	
151.	Hüseyin b. Ahmed	1205-1207 / 1790-1792		12	
152.	Hüseyin Behram	997-1025 / 1588-1616		12.5-35	
153.	Hüseyin Derviş	974 / 1566		6.5	
154.	Hüseyin gulam-ı Derviş	965-974 / 1557-1566		3.5-6.5	
155.	Hüseyin gulam-ı İbrahim Paşa	965-974 / 1557-1566		7-7.5	
156.	Hüseyin Hasan 1	1033-1039 / 1623-1629		7.5	
157.	Hüseyin Hasan 2	1066-1079 / 1655-1668		2	
158.	Hüseyin Hasan 3	1070-1082 / 1659-1671		3	
159.	Hüseyin Hızır	1056-1078 / 1646-1667		5-7	
160.	Hüseyin Mehmed 1	997 / 1588		5.5	
161.	Hüseyin Mehmed 2	1036 / 1626		9.5	
162.	Hüseyin Mehmed 3	1066-1079 / 1655-1668		2	
163.	Hüseyin nam	1079-1082 / 1668-1671		20	

164.	İbrahim Derviş	997-1005 / 1588-1596		3-5	
165.	İbrahim Ferhâd	952 / 1545		1	
166.	İbrahim Geyvân (imamzade)	997-1014 / 1588-1605	Geyvân	3-4	
167.	İbrahim kâtib	997-1005 / 1588-1596		3-6.5	
168.	İbrahim Receb	1025-1041 / 1616-1631		4-18	
169.	İbrahim Süleyman	997-1005 / 1588-1596		6-6.5	
170.	İdris Muharrem	1048-1051 / 1638-1641		2	
171.	İdris Yûsuf	997-1000 / 1588-1591		1.5-2	
172.	İlyas nam	1040-1041 / 1630-1631		3	
173.	İlyas yevm (Yâkub)	1028-1030 / 1619-1621		4.5-6	
174.	İskender (Hasan) Şaban	1048-1082 / 1638-1671		7-12	
175.	İslam Mustafa	1028-1041 / 1619-1631		7-29.5	
176.	İsmail Abdullah	1000-1029 / 1591-1620		3-19	18 Ş. 1029
177.	İsmail Ahmed	1035-1082 / 1625-1671		3	
178.	İsmail Amasya	1039-1041 / 1629-1631	Amasya	2-25	
179.	İsmail Cafer	1005 / 1596		10	
180.	İsmail İmamzâde	1005 / 1596		4.5	
181.	İsmail nam	1033-1051 / 1623-1641		8-10	13 N. 51
182.	İsmail veled-i Abdülhamîd	1196-1211 / 1782-1796		8	
183.	Kadı Mahmûd (Mevlânâ)	952-974 / 1545-1566		20	
184.	Kâsım Arnâvûd	952-965 / 1545-1557		12-18.5	965
185.	Kâsım kâtib	952 / 1545 (den önce)		12	
186.	Kâtib Ali (Ali kâtip)	997-1005 / 1588-1596		5-10	
187.	Kenan Abdullah	1051-1072 / 1641-1661		8-10	
188.	Mahfî-i Geylânî	952-974 / 1545-1566	Geylân	12-13	
189.	Mahmud Hüdaverdi	997-1005 / 1588-1596		3.5-6	
190.	Mahmud kâtib	1000-1005 / 1591-1596		10-30	
191.	Mahmûd Macar	952-974 / 1545-1566	Macar	2-6.5	
192.	Mahmud Şeyh	997-1000 / 1588-1591		1.5-2	

193.	Mahmud yevm	1001-1029 / 1592-1620		2-2.5	
194.	Mehmed	1001 / 1592		5	
195.	Mehmed Abbas	1000 / 1591		10-12	Surnameye hizmet etmiş
196.	Mehmed Abdî	1025 / 1616		6.5	
197.	Mehmed Abdî 1	1025-1028 / 1616-1619		6-15.5	
198.	Mehmed Abdî 2	1041-1042 / 1631-1632		9	
199.	Mehmed Abdülkerim	1078-1082 / 1667-1671		10-15	
200.	Mehmed Abdullah 1	997-1045 / 1588-1635		5-13	
201.	Mehmed Abdullah 2	1022 / 1613		6.5-7	
202.	Mehmed Acemzâde kâtib	1001-1005 / 1592-1596	Acem	5-6	
203.	Mehmed Affan	1001 / 1592		13	
204.	Mehmed Ahmed 1	997 / 1588		5	
205.	Mehmed Ahmed 2	1022-1045 / 1613-1635		3-6.5	
206.	Mehmed Ahmed 3	1041 / 1631		25	
207.	Mehmed Ahmed 4	1027-1042 / 1617-1632		8-15	
208.	Mehmed Ahmed 5	1033-1066 / 1623-1655		8-10	
209.	Mehmed Ahmed 6	1045-1051 / 1635-1641		2.5-3	
210.	Mehmed Ahmed 7	1078-1082 / 1667-1671		4	
211.	Mehmed Ahmed diğer	1022-1045 / 1613-1635		4.5-11	
212.	Mehmed Ahmed Eyyûbi	1051-1082 / 1641-1671	Eyup	4-7(9)	
213.	Mehmed Ahmed veled-i Halife	1035-1082 / 1625-1671		11-13	
214.	Mehmed Ahmed	1030 / 1621		11	
215.	Mehmed Ali	997-1029 / 1588-1620		3-4.5	
216.	Mehmed Amasya	1033-1042 / 1623-1632	Amasya	13-17	
217.	Mehmed Arslan	1045-1067 / 1635-1656		2-4	
218.	Mehmed b. Hüsam	952 / 1545		1.5	
219.	Mehmed b. Şükrullah	952-965 / 1545-1557		7	
220.	Mehmed Behram	997-1016 / 1588-1607		5-6.5	

221.	Mehmed Bosna	1056-1067 / 1646-1656	Bosna	3-30	
222.	Mehmed Dimetoka	1082-1097 / 1671-1685	Dimetoka	15-20	
223.	Mehmed Derviş	1005 / 1596		6	
224.	Mehmed Ferhad	997-1025 / 1588-1616		2-5	
225.	Mehmed Halife 1	1005 / 1596		2	
226.	Mehmed Halife 2	1134 / 1721		2	
227.	Mehmed Hasan 1	1014-1045 / 1605-1635		7-10.5	
228.	Mehmed Hasan 2	1082-1088 / 1671-1677		15-20	
229.	Mehmed Hasan 3	1045-1082 / 1635-1671		3-12	
230.	Mehmed Hasan 4	1060 / 1650		4	
231.	Mehmed Hasan 5	1082 / 1671		20	
232.	Mehmed Hüsam	997-1016 / 1588-1607		3-4	
233.	Mehmed Hüseyin	1057-1066 / 1647-1655		5	
234.	Mehmed İtrî	1022 / 1613		25	
235.	Mehmed İbrahim	1059-1082 / 1649-1671		2-3	
236.	Mehmed İbrahim (Abdullah)	1048-1060 / 1638-1650		2-5	
237.	Mehmed İlyas	997-1001 / 1588-1592		3.5-4.5	
238.	Mehmed Kadri	997-1005 / 1588-1596		2-3	
239.	Mehmed Kâsım 1	1014-1051 / 1605-1641		8-11	
240.	Mehmed Kâsım 2	974 / 1566		18.5	
241.	Mehmed Kâsım 3	1001 / 1592		14.5	
242.	Mehmed katib (Seyyid)	997-1030 / 1588-1620		10-26	
243.	Mehmed Livâf	965-974 / 1557-1566		7.5-9.5	
244.	Mehmed Mahmud 1	997-1001 / 1588-1592		5.5	
245.	Mehmed Mahmud 2	1052-1082 / 1642-1671		5.5-8	
246.	Mehmed Mahmud 3	1067-1082 / 1656-1671		10	
247.	Mehmed Mehmed 1	1015-1045 / 1606-1635		3-4	
248.	Mehmed Mehmed 2	1056-1057 / 1646-1647		5-7	
249.	Mehmed Mehmed Ahmed	1045-1051 / 1635-1641		2.5-3	

250.	Mehmed Musa Halife (Piyâle)	1082-1110 / 1671-1698		2-4	
251.	Mehmed Mustafa 1	997-1005 / 1588-1596		2	
252.	Mehmed Mustafa 2	1040 / 1630		3	
253.	Mehmed Mustafa 3	1056-1082 / 1646-1671		5-7	
254.	Mehmed Mustafa 4	1041-1045 / 1631-1635		11-18	
255.	Mehmed Mustafa 5	1041-1079 / 1631-1668		25-29	
256.	Mehmed Muzaffer	974-1042 / 1566-1632		7.5-15	
257.	Mehmed Müezzîn	1054-1082 / 1644-1671		6	
258.	Mehmed nam 1	1065-1072 / 1654-1661		2	
259.	Mehmed nam 2	1048-1052 / 1638-1642		3	
260.	Mehmed nam 3	1064-1082 / 1653-1671		5-6	
261.	Mehmed nam 4	1078-1082 / 1667-1671		2	
262.	Mehmed nam 5	1171-1185 / 1757-1771		2	17 R. 1187
263.	Mehmed nam-ı diğeri Livâ'yı	952 / 1545		5	
264.	Mehmed Nasrullah Mustafa	1067-1082 / 1656-1671		2	
265.	Mehmed Ömer	1030 / 1620		26	
266.	Mehmed Pâk (Pîr)	1057-1082 / 1647-1671		13.5-15.5	
267.	Mehmed Receb	1060-1072 / 1650-1661		3-5	
268.	Mehmed Rıza	1033-1039 / 1623-1629		7-9	
269.	Mehmed Rıza (Receb)1	1022-1029 / 1613-1619		6-7.5	Reşen 1030
270.	Mehmed Rıza (Receb)2	1027-1066 / 1618-1655		6-12	
271.	Mehmed Şaban	1048-1071 / 1638-1660		25.5-28.5	
272.	Mehmed Şems	1033 / 1623		7	
273.	Mehmed Şeyh Mehmed 1	1029-1051 / 1619-1641		3-20	
274.	Mehmed Şeyh Mehmed 2	1051 / 1641		3	
275.	Mehmed Şeyh Mehmed 3	1056-1072 / 1646-1661		3-4	22 Za. 1073
276.	Mehmed Zerd (saru)	952-965 / 1545-1557		8.5-9.5	

277.	Mehmed Zünnûn	1035-1045 / 1625-1635		5-18	
278.	Mesûd İbrahim	1051-1059 / 1641-1649		4-10	
279.	Muharrem Abdurrahman	1041 / 1631		25	
280.	Muharrem Can b. Ahmed	952 / 1545		20	
281.	Murad Abdullah	1078 / 1667		2	
282.	Murad Hüdaverdi	1001 / 1592		3.5-4	
283.	Mûsâ Amasya	1033-1041 / 1623-1631	Amasya	13-14	
284.	Musatafa Süleyman	1001 / 1592		13	
285.	Mustafa 1	1001 / 1592		3.5	
286.	Mustafa 2	1001 / 1592		2	
287.	Mustafa Abdulganî	1027-1042 / 1617-1632		5-15	
288.	Mustafa Abdullah	974-1001 / 1566-1592		5-12	
289.	Mustafa Ahmed veled-i Halife (Ali)	1035-1056 / 1625-1646		5-13	4 Ş. 1056
290.	Mustafa Ali	1000-1016 / 1591-1607		2-3.5	
291.	Mustafa Bosna	1060 / 1650	Bosna	4	
292.	Mustafa Cafer	997-1005 / 1588-1596		5.5	
293.	Mustafa Fâik	1022-1059 / 1613-1649		12-19.5	
294.	Mustafa fi yevm	1014 / 1605		3	
295.	Mustafa Halife	1082-1090 / 1671-1679		12-14	
296.	Mustafa Halil	1005 / 1596		3	
297.	Mustafa Hasan ...(?)	1078-1082 / 1667-1671		2	
298.	Mustafa Hasan 1	1039-1082 / 1629-1671		2-27	
299.	Mustafa Hasan 2	1060-1064 / 1650-1653		4	
300.	Mustafa Hüseyin	1001 / 1592		4-4.5	
301.	Mustafa İbrahim	1078-1082 / 1667-1671		2	
302.	Mustafa İbrahim Edirne şakirt	1079-1097 / 1668-1685	Edirne	9.5-12	22 Ra. 97
303.	Mustafa İvranya	1066-1071 / 1655-1660	İvranya	2	14 R. 1071
304.	Mustafa katib 1	997-1001 / 1588-1592		11-20	
305.	Mustafa kâtib 2	997-1001 / 1588-1592		4-8	

306.	Mustafa kâtib 3	997-1005 / 1588-1596		11-13.5	
307.	Mustafa Mahmud	997-1005 / 1588-1596		3.5-5.5	
308.	Mustafa Mehmed 1	1051-1057 / 1640-1647		7-12	
309.	Mustafa Mehmed 2	1052 / 1642		4	
310.	Mustafa Mehmed saafî	1033-1045 / 1623-1635		5-7	
311.	Mustafa Muharrem	997-1056 / 1588-1646		13-27	23 Za. 1056
312.	Mustafa nam	1066-1082 / 1655-1671		12	
313.	Mustafa Osman	1028 / 1618		7	
314.	Mustafa Receb	1060-1082 / 1650-1671		2-4.5	
315.	Mustafa Süleyman	997-1000 / 1588-1591		9-10	
316.	Mustafa Süleyman Bolu	1078-1082 / 1667-1671	Bolu	2	
317.	Mustafa Şeyh	997 / 1588		1.5	997 Masar
318.	Mustafa Şeyh Mehmed	1056-1082 / 1646-1671		3-4	
319.	Mustafa veled-i Mehmed	1187-1191 / 1773-1777		2-8	
320.	Mustafa Yaküb (küçük)	1005-1014 / 1596-1605		3.5	
321.	Mustafa yevm	1000-1005 / 1591-1596		2-3.5	
322.	Mustafa Yûsuf	997 / 1588		11	
323.	Muzaffer kâtib	997-1001 / 1588-1592		4-5.5	
324.	Muzaffer Şirvânî	974-1005 / 1566-1596	Şirvân	18-24	
325.	Nurullah İsmail	1001 / 1592		2	
326.	Osman Binemçe	952 / 1545	Nemçe	.1	
327.	Osman Mehmed (Dede)	1027-1041 / 1617-1631		5-27.5	
328.	Osman nam(yevm)	1029-1056 / 1619-1646		4-10	
329.	Osman veled-i Hasan Boşnak	1185-1187 / 1771-1773	Boşnak	2-7	
330.	Ömer İbrahim İstanbul	1078-1108 / 1667-1696	İstanbul	14-20	
331.	Ömer Mehmed	1056-1060 / 1646-1650		2-5	
332.	Ömer Mustafa	1134-1155 / 1721-1742		16-30	
333.	Pâk (Pîr) nam	1060-1064 / 1650-1653		4	10 R. 1064
334.	Piyâle Abdullah	1005 / 1596		15	

335.	Piyâle şâkirt	1033-1042 / 1623-1632		24	
336.	Receb Kâsım	1039-1041 / 1629-1631		6-14	
337.	Receb nam	1045-1060 / 1635-1650		5-34	23 N. 61
338.	Receb Osman	1059-1082 / 1649-1671		2	
339.	Rıdvan Abdullah 1	1000 / 1591		3	
340.	Rıdvan Abdullah 2	1041-1079 / 1631-1668		3-4	19 Ş. 1079
341.	Rıdvan Abdullah Amasya	1033-1045 / 1623-1635	Amasya	3-9	
342.	Rüstem Abdullah	997-1000 / 1588-1591		9-9.5	
343.	Sâlih Derviş	1082 / 1671		21	
344.	Seyyid Kâsım	997-1016 / 1588-1607		21-25	
345.	Seyyid Mahmud	1005-1025 / 1596-1616		5-9	Recec1025
346.	Seyyid Mehmed Emir Tirmizî	1005-1015 / 1596-1606		20-27	
347.	Seyyid Mustafa Ahmed	1079 / 1668		2	
348.	Seyyid Mustafa Mehmed	1079-1082 / 1668-1671		2	
349.	Sultan Ali kâtib	932 / 1526	Tebriz	-	
350.	Süleyman (Yûsuf Abdullah)	1005 / 1596		5.5	
351.	Süleyman Mustafa (Abdullah)	1001-1005 / 1592-1596		3-5	
352.	Şaban Abdî	1025-1027 / 1616-1617		6-13.5	
353.	Şaban Abdullah (yevm)	997-1022 / 1588-1613		3-5	8 Receb 1022
354.	Şahin (Siyavuş) Abdullah	1067-1079 / 1656-1668		8.5-10.5	
355.	Şeyh Mehmed Hasan	1045-1082 / 1635-1671		3-4	
356.	Timur Zülfikar	1027-1042 / 1617-1632		8-11	
357.	Üveys Hüsrev	997 / 1588		10.5	
358.	Üveys Mustafa	1000-1001 / 1591-1592		2	
359.	Yakub Süleyman	997 / 1588		2	
360.	Yûsuf Halil	1064-1072 / 1653-1661		28.5	

361.	Yûsuf Abdullah 1	1025-1029 / 1616-1619		6.5-7	18 Şaban 1029
362.	Yûsuf Abdullah 2	1078-1082 / 1667-1671		7	
363.	Yûsuf Abdullah 3	1028-1082 / 1618-1671		2-4	
364.	Yûsuf Abdullah 4	1041 / 1631		20	
365.	Yûsuf Abdullah 5	1056-1060 / 1646-1650		4-10.5	
366.	Yûsuf Hasan	1015-1016 / 1606-1607		2-4.5	
367.	Yûsuf Herevî	965-974 / 1557-1566	Herev	15	
368.	Yûsuf Mehmed İstanbul	1078-1082 / 1667-1671	İstanbul	2	
369.	Yûsuf Tebrîzî	952 / 1545	Tebrîz	15	
370.	Zekeriya Abdullah	1051-1066 / 1641-1655		4-6	